

УДК 159.9

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2024.22.10>

ЛІДЕРСЬКІ ЯКОСТІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УПРАВЛІНСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЖІНКИ-КЕРІВНИКА

Лідія Лукович

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000
e-mail: Luklida@hotmail.com*

Стаття присвячена розвитку лідерських якостей жінки-керівника. На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури виявлено, що лідерські якості жінки-керівника – це, з одного боку, сутнісні ознаки особистості, які допомагають їй займати лідерські позиції у групі, з іншого, – індивідуально-особистісні та соціально-психологічні особливості, що впливають на групу і сприяють досягненню мети. У статті визначено теоретико-методологічні засади дослідження психологічних чинників розвитку лідерських якостей жінки-керівника. Зокрема, розкрито сутнісний зміст поняття лідерських якостей особистості у фаховій підготовці майбутнього керівників та проаналізовано основні підходи до вивчення їх сутності.

У дослідженні під поняттям «лідерські якості жінки-керівника» розуміємо такі інтегративні індивідуально-психічні властивості особистості, які розвиваються в рамках діалогічної (суб'єкт-суб'єктної) педагогічної взаємодії у процесі вищої професійної освіти та зумовлюють авторське і відповідальне ставлення до учбово-професійної діяльності, орієнтацію на максимальну самоактуалізацію та створення оптимальних умов для розкриття потенціалу інших людей.

Розвиток лідерських якостей жінки-керівника розглядаємо як тривалий та систематичний процес, який ґрунтується на врахуванні певних психологічних чинників у процесі професійної підготовки, застосуванні відповідних засобів і цілеспрямованої організації управлінської діяльності.

Уточнено розуміння структури лідерських якостей жінки-керівника крізь призму управлінської діяльності. Визначено основні критерії, на підставі яких виокремлено компоненти досліджуваних якостей: професійна спрямованість (мотиваційно-ціннісний компонент), емоційний інтелект, комунікативні якості (емоційно-комунікативний компонент), здатність до саморегуляції (організаційно-регулятивний компонент), рефлексивність (рефлексивно-оцінювальний компонент) тощо.

Ключові слова: лідерство, лідерська поведінка, лідерські якості, жінка-керівник, мотиваційно-ціннісний компонент, емоційно-комунікативний компонент, організаційно-регулятивний компонент та рефлексивно-оцінювальний компонент.

Актуальність дослідження. Питання лідерства викликало інтерес людей з давніх часів. Проте, систематичне, цілеспрямоване і широке вивчення лідерства почалось тільки за часів Ф. Тейлора. Разом з тим, до сьогодення часу так і не досягнуто повної згоди щодо цього поняття і методів його вивчення. В процесі вивчення проблеми лідерства вченими було запропоновано низку визначень. Лідерство (англ. Leadership) – реалізація організаційного керівництва, яка забезпечується топ-менеджментом. Лідерство охоплює розробку бачення, планування, прийняття рішень, мотивування, організацію, розвиток, наділення повноваженнями і спрямування діяльності людей на досягнення конкретних цілей.

Лідерство – це різновид влади, специфікою якої є спрямованість зверху вниз, а також те, що її носієм виступає не більшість, а одна людина або група осіб. Лідерство – це управлінський статус, соціальна позиція, пов'язана із прийняттям рішень, це керівна

посада. Така інтерпретація лідерства впливає зі структурно-функціонального підходу, що припускає розгляд суспільства як складної, ієрархічно організованої системи соціальних позицій і ролей.

Лідерство – природний соціально-психологічний процес у групі, побудований на впливі особистого авторитету людини на поведінку членів групи. Лідер – той, хто веде; перший, що йде попереду, завжди перемагає. Член групи, всі учасники якої визнають його керівництво, покладаються на нього в прийнятті серйозних рішень і вирішенні важливих проблем.

Лідерська поведінка характеризується такими головними ознаками: ініціативність у ситуаціях міжособистісної взаємодії; пристосовність до загального миттєвого настрою; відсутність жорсткого планування, любов до імпровізації; чутливість до проблем членів групи, особлива увага до слабких; демонстрація домінуючої поведінки, смак і схильність до влади; далекоглядність поглядів і задумів; відкритість до людей; наполегливість і постійність у всьому.

Виклад основного матеріалу. Лідерство – найважливіший фактор успіху. Психологічні дослідження [1–8] дозволяють виявити існуючі в суспільстві усталені уявлення про успіх і успішну людину, бажані образи ідеалу успіху та прототипи успішної особистості. Так, за сучасними даними, ідеальна успішна людина – цілеспрямована, товариська, розумна, матеріально забезпечена, відповідальна. Характеризуючи ідеальну успішну людину акцент робиться на особистісних характеристиках, на способах досягнення успіху, а не на конкретних результатах діяльності та інших проявах успіху. Образ реально успішної людини включає в себе матеріальне забезпечення, благополучну сім'ю, кар'єрний ріст, досягнення поставлених цілей, наявність престижної роботи, високий соціальний статус, наявність дітей, статус керівника, власний бізнес тощо.

Сучасними вченими [2; 3; 4; 5] представлена типологія уявлень про успіх в залежності від типу відповідальності, зокрема виділяють: оптимально відповідальний тип; виконавчий тип; ситуативний; егоїстичний та функціональний.

Мотивація досягнення – важливий чинник успішності в бізнесі та кар'єрі. Мотивація досягнення розглядається як рушійна сила, що сприяє досягненню успіху. Цей вид мотивації відноситься до однієї з основних психогенних потреб, тобто потреб, пов'язаних з найбільш суттєвими сторонами життєдіяльності людини, без яких неможливий повноцінний розвиток людини. Мотивація досягнення є ключовим джерелом в досягненні успіху.

Власний досвід досягнень в діяльності. Реальний успіх є найбільш надійною підставою для того, щоб повірити в себе і бути здатним захиститися від невдач. Крім того, коли основу почуття власної ефективності складають фактичні дії і досягнення людини, це зазвичай узагальнюється на низку схожих видів діяльності. Досягнутий успіх у меншій мірі підсилює відчуття самоефективності, якщо виконуване завдання було легким, а не складним.

Досвід інших людей (непрямий досвід) також є важливим джерелом самоефективності. Самоефективність зростає, коли люди спостерігають, як інші успішно справляються з вирішенням складних завдань. При цьому вони переконані в тому, що якщо інші можуть зробити це, то і вони можуть досягти покращення своїх показників.

«Сильна воля і самодисципліна; віра в свої сили і в свою мрію, – на думку видатного економіста Богдана Гаврилишина, – допоможуть досягти навіть недосяжних, на перший погляд, цілей» [2].

Розвиток лідерських якостей жінки-керівник є важливим атрибутом досліджуваної нами теми. Значний внесок у розвиток дослідження лідерських якостей зробили такі вітчизняні науковці: О. Бандурка, Н. Жигайло, О. Журавльова, Є. Землянська, Т. Кабаченко, О. Романовський, В. Співаковський та інші.

Проаналізувавши і узагальнивши сучасні проблеми у формуванні лідерів, нами запропоновано низку лідерських якостей для досягнення успіху в роботі і в комунікації: Далекоглядність – найголовніша ознака лідера. Далекоглядний лідер, здатний бачити чітко майбутнє країни, має конкретне і реалістичне уявлення про шлях, яким слід рухатися, і мету, яку важливо досягнути. Лідер наділений важливими лідерськими рисами: могутність бажань, потужний внутрішній імпульс, виправданий оптимізм, відкритість реальним фактам, компетентність в часі, цілеспрямованість, харизматичність; схильність до ризику, відчуття змін, відповідальність і моральність, висока духовність; ясність мислення і безальтернативність, самореалізація в науковій та управлінській діяльності, демократичність і скромність, унікальність. Уміння бачити перспективу перетворює лідера на особливу Особистість. «Людина може витримати яке завгодно щось, якщо має достатньо вагоме навіщо», – Фрідріх Ніцше.

Структура, критерії та показники лідерських якостей жінки-керівника

Здійснений нами теоретичний аналіз основних підходів українських і зарубіжних дослідників до поняття «лідерські якості» засвідчив, що одним із актуальних постає питання структури, критеріїв та показників лідерських якостей. Сучасні вчені (Г. Радчук, О. Логвись, Н. Жигайло, інші) виокремлюють наступні компоненти лідерських якостей жінки-керівника:

1) індивідуально-особистісний: індивідуально-типологічні особливості особистості (емоційна стійкість, впевненість у собі, відповідальність, наявність сили волі, інтелектуальна лабільність, адекватна самооцінка та самовладання, вимогливість до себе та до інших) та її прижиттєві надбання (ідеали, установки, цінності, моральні якості, етичні норми);

2) мотиваційний: активність, ініціативність, зацікавленість суспільним життям і прагнення брати участь у ньому, цілеспрямованість, наполегливість, потреба успіху, креативність, потреба в пізнанні та самопізнанні, в оцінці інших людей, у спілкуванні, самоствердженні, самовдосконаленні, самовираженні;

3) соціально-психологічний: емпатія, сприйняття себе та інших, уміння бути потрібним, рефлексивність, усвідомлення соціальної ролі й манери поведінки, узгодженої з цією роллю;

4) індивідуально-комунікативний: тактовність, емоційна доброзичливість, товариськість, чесність і порядність у стосунках, уміння слухати співрозмовника, уміння встановлювати й підтримувати контакт, зворотний зв'язок; уміння говорити, вміння розуміти емоційний стан людини, вміння розв'язувати конфлікти, комунікативні знання, вміння й навички;

5) організаторський: здібність до організаторської роботи, організаторська проникливість, здатність активно впливати на інших, уміння приймати відповідальні рішення в будь-яких ситуаціях, рішучість, готовність самостійно виконувати завдання, готовність до ризику, вміння управляти собою (табл. 1, рис. 1).

На підставі опрацювання вітчизняних та зарубіжних психолого-педагогічних джерел та врахування змісту професійної педагогічної діяльності, нами виокремлено такі критерії лідерських якостей жінки-керівника (за шкалою О.Логвись) [4]: професійна спрямованість (мотиваційно-ціннісний компонент), емоційний інтелект та комунікативні якості (емоційно-комунікативний компонент), здатність до саморегуляції (організаційно-регулятивний компонент) та рефлексивність (рефлексивно-оцінювальний компонент). Критерії – це системотворчі чинники, що проявляються у компонентах і визначають лідерські якості. Ці критерії лягли в основу компонентів цілісної структури лідерських якостей: мотиваційно-ціннісного, емоційно-комунікативного, організаційно-регулятивного та рефлексивно-оцінювального (табл. 2, рис. 2).

Таблиця 1

Психологічна структура лідерських якостей жінки-керівника

Компонент	Лідерські якості
Комунікативно-організаційний	Комунікабельність, переконливість, тактовність, дипломатичність, емпатійність, гнучкість, розвинуті мовленнєві та організаційні здібності
Емоційно-вольовий	Цілеспрямованість, наполегливість, рішучість, впевненість у собі, вимогливість, самовладання, стресостійкість
Мотиваційний	Мотивація до лідерства та успіху
Мисленевий	Швидкість мислення, логічність, креативність, проникливість, здатність до прогнозування та узагальнення, критичність, розсудливість
Особистісний	Активність, ініціативність, обов'язковість, надійність, відповідальність, почуття гумору, оптимістичність, чесність, патріотизм, прагнення до самовдосконалення

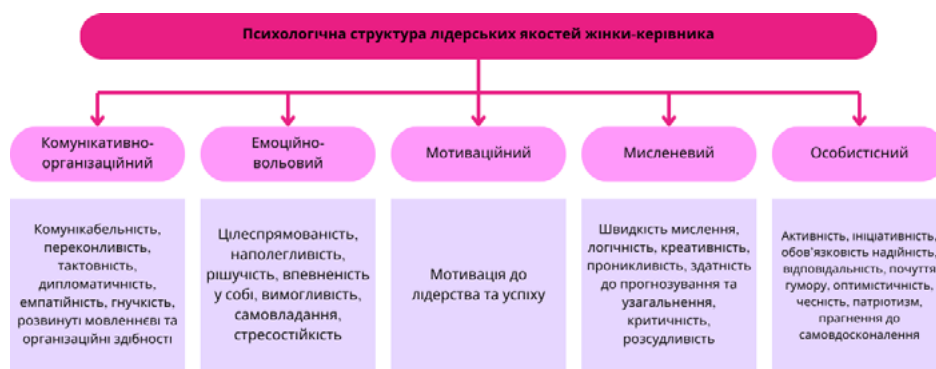

Рис. 1. Компоненти психологічної структури лідерських якостей жінки-керівника

Таблиця 2

Структура лідерських якостей жінки-керівника

Компоненти	Критерії	Показники
Мотиваційно-ціннісний	Професійна спрямованість	Професійна мотивація, прагнення до самоактуалізації, орієнтація на гуманістичні цінності
Емоційно-комунікативний	Емоційний інтелект, комунікативні якості	Здатність розуміти власні і чужі емоції та управляти ними, комунікативні нахили, емпатійність, відкритість, гнучкість у спілкуванні
Організаційно-регулятивний	Здатність до саморегуляції	Схильність до лідерства, рівень саморегуляції, організаторські нахили, інтернальність
Рефлексивно-оцінювальний	Рефлексивність	Позитивне самоставлення, рефлексивність (здатність до самоаналізу), готовність (потреба) в саморозвитку

Рис. 2. Схема структури лідерських якостей жінки-керівника

Проаналізуємо більш детально основні складові компоненти лідерських якостей жінки-керівника.

Мотиваційно-ціннісний компонент розкривається у професійній спрямованості особистості через осмислене ставлення до себе в контексті навчально-професійної діяльності і ставлення до самої діяльності у цілісному контексті життя, через характер мотивів навчально-професійної діяльності і бажання вдосконалювати свою підготовку та досягати максимальних результатів у професії. Показниками цього компоненту визначено професійну мотивацію, прагнення до самоактуалізації, орієнтацію на гуманістичні цінності.

Ще одним структурним компонентом лідерських якостей є *емоційно-комунікативний*, основними критеріями якого є емоційний інтелект особистості жінки-керівника та її комунікативні якості. Визначаючи основні показники цього компоненту, нами визначено показники інтегративної характеристики особистості жінки-керівника – здатність розуміти власні і чужі емоції та управляти ними, комунікативні нахили, емпатійність, відкритість та гнучкість у спілкуванні.

Критерієм *організаційно-регулятивного компоненту* є здатність до саморегуляції: схильність до лідерства, рівень саморегуляції, організаторські нахили та інтернальність особистості жінки-керівника. Схильність до лідерства є характерною якістю жінки-керівника, яка веде за собою, спонукає та мотивує.

Критерієм *рефлексивно-оцінювального компоненту* є рефлексивна позиція особистості у контексті професійної діяльності. До показників рефлексивно-оцінювального компонента відносимо: рефлексивність, позитивне самоствалення і потребу в саморозвитку.

Таким чином, лідерські якості жінки-керівника – це такі інтегративні індивідуально-психічні властивості особистості, які зумовлюють авторське і відповідальне ставлення до управлінської діяльності, орієнтацію на максимальну самоактуалізацію та створення оптимальних умов для розкриття потенціалу інших людей і розвиваються в рамках діалогічної (суб'єкт–суб'єктної) педагогічної взаємодії у процесі керівництва.

Структура лідерських якостей жінки-керівника охоплює перелік взаємодоповнюючих та взаємопов'язаних компонентів, кожен з яких має низку якостей, котрі необхідні для успішного здійснення керівної діяльності.

Висновки. Обґрунтовуючи теоретико-методологічні засади дослідження проблеми розвитку лідерських якостей жінки-керівника у процесі професійної підготовки, ми дійшли таких висновків:

1. Сучасні умови, у яких працюють жінки-керівники, вимагають сформованості у них лідерських якостей. Розвиток лідерських якостей жінки-керівника розглядається низкою вчених як безперервний процес удосконалення суб'єктних якостей, зміни його суб'єктивних характеристик, потреб, установок, ставлень, здібностей, що інтегрують внутрішній світ, діяльність, особистісне в психіці, та є джерелом проявів власної активності студента.

2. На основі аналізу наукових джерел з'ясовано сутність дефініції «лідерські якості жінки-керівника» як такі інтегративні індивідуально-психічні властивості особистості, які зумовлюють авторське і відповідальне ставлення до управлінської діяльності, орієнтацію на максимальну самоактуалізацію та створення оптимальних умов для розкриття потенціалу інших людей і розвиваються в рамках діалогічної (суб'єкт–суб'єктної) управлінської взаємодії у процесі керівництва.

3. У результаті дослідження та врахування змісту професійної керівної діяльності, нами виокремлено такі чотири компоненти у структурі лідерських якостей педагога: мотиваційно-ціннісний, емоційно-комунікативний, організаційно-регулятивний та рефлексивно-оцінювальний. Показниками мотиваційно-ціннісного компоненту є професійна спрямованість, прагнення до самоактуалізації та орієнтація на гуманістичні цінності. Емоційно-комунікативний компонент проявляється через показники емоційного інтелекту, відкритості, емпатійності, гнучкості у спілкуванні та комунікативних нахилів. Показниками організаційно-регулятивного компоненту є схильність до лідерства, здатність до саморегуляції, організаторські нахили та інтернальність особистості педагога. Рефлексивно-оцінювальний компонент визначався через такі показники як рефлексивність, позитивне самоставлення і потреба в саморозвитку та самоосвіті.

Список використаної літератури

1. Варій М.Й. Психологія особистості : навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2008. 592 с.
2. Жигайло Н.І., Кохан М.О., Данилевич Н.М. Психологія бізнесу : навчальний посібник. Львів : Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 308 с.
3. Жигайло Н. І. Психологія духовного становлення особистості майбутнього фахівця : Монографія. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 336 с.
4. Логвись О.Я. Психологічні чинники розвитку лідерських якостей майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі 05 Соціальні та поведінкові науки зі спеціальності 053 Психологія / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2023. https://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/razovi_rady/Dis_Lohvys.pdf
5. Максименко С. Д. Психологія особистості : підручник. К. : КММ, 2007. 296 с.

6. Москалець В. П. Психологія особистості : навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2013. 262 с.
7. Савчин М. В. Духовний потенціал людини : монографія. Івано-Франківськ, 2001. 202 с.
8. Яцура В.В., Хоронжий А.Г., Жигайло Н.І. Психологія керівника : навчальний посібник. Львів : Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 256 с.

LEADERSHIP QUALITIES IN THE CONTEXT OF DEVELOPMENT MANAGEMENT SKILLS OF A WOMAN MANAGER

Lidiya Lukovych

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000
e-mail: Luklida@hotmail.com*

The article is devoted to the development of leadership qualities of a female manager. Based on the analysis of psychological and pedagogical literature, it was found that the leadership qualities of a female manager are, on the one hand, essential personality traits that help her take leadership positions in the group, on the other hand, individual-personal and social-psychological features that influence per group and contribute to the achievement of the goal. The article defines the theoretical and methodological foundations of the study of psychological factors in the development of the leadership qualities of a female manager. In particular, the essential content of the concept of leadership qualities of an individual in the professional training of future managers has been revealed and the main approaches to studying their essence have been analyzed.

In the study, the concept of "leadership qualities of a female manager" is understood as such integrative individual and psychological properties of a person, which develop within the framework of dialogic (subject-subject) pedagogical interaction in the process of higher professional education and determine the author's and responsible attitude to educational and professional activity, orientation to maximum self-actualization and creation of optimal conditions for revealing the potential of other people.

We consider the development of leadership qualities of a female manager as a long and systematic process, which is based on taking into account certain psychological factors in the process of professional training, the application of appropriate tools and purposeful organization of management activities.

The understanding of the structure of the leadership qualities of a female manager through the prism of managerial activity has been refined. The main criteria were determined, on the basis of which the components of the studied qualities were distinguished: professional orientation (motivational-value component), emotional intelligence, communicative qualities (emotional-communicative component), ability to self-regulate (organizational-regulatory component), reflexivity (reflective-evaluative component) etc.

Key words: leadership, leadership behavior, leadership qualities, female manager, motivational-value component, emotional-communicative component, organizational-regulatory component and reflective-evaluative component.